

Norbert als vredesapostel te Fosses, Moustier, Gembloers en Corroy-le-Château, 1119

Na het overlijden van de drie volgelingen van Norbert te Valenciën tussen 30 maart en 6 april 1119, is zijn activiteit gedurende de rest van dat jaar slecht gekend.

Volgens de *Annales Cameracenses* van Lambert Waterlos zou Norbert tussen 5 en 7 mei 1119 voor het eerst te Kamerijk zijn verschenen¹). De auteur van deze tekst was op 15 januari van datzelfde jaar binnengetroten bij de reguliere kanunniken van Saint-Aubert te Kamerijk. Hij was op dat ogenblik elf jaar oud²). Zijn annalenwerk begon hij pas te schrijven in de advent van 1152, op vijfenveertigjarige leeftijd³). Hij liet zijn verhaal waarschijnlijk beginnen in 1099 en gebruikte als bron onder meer Siegbert van Gembloers tot 1149. Daarna pas begint het origineel fragment, dat eindigt in 1170⁴). De twee korte notities over Norbert onder de jaren 1119 en 1123 behoren dus niet tot het origineel gedeelte van zijn werk. Pas omstreeks het midden van de 12de eeuw groeit Lamberts werk uit tot een uitvoerig verhaal, wat erop wijst dat de schrijver daar over zelf-beleefde feiten begint te handelen⁵).

Hoogstwaarschijnlijk haalde Lambert de beide notities over Norbert uit zijn bronnen. Het is immers moeilijk denkbaar dat hij zich respectievelijk 33 en 29 jaar na de feiten nog zo nauwkeurig zou herinneren op welk tijdstip ze hadden plaatsgevonden. Lambert schreef dus niet als

¹) *Annales Cameracenses*, MGH.,SS.,16, blz.513: «1119....Primus adventus domni Norberti circa rogationes extitit.» Hemelvaart viel in 1119 op 8 mei. De term «Rogationes» wordt gebruikt voor de drie dagen vóór Hemelvaart, of ook wel voor de hele week. Indien de aankomst van Norbert na 8 mei werd geplaatst, zou eerder «post Ascensionem» gerekend worden. Daarover W.M. GRAUWEN, *Norbertus en de brand te Kamerijk in 1123*, in *Anal.Praem.*, 1972, XLVIII, nr.3-4, blz.215-222, vooral blz.218-219.

²) *Annales Cameracenses*, MGH.,SS.,16, blz.513: «1119....Anno nativitatis meae 11. regularis canonicus in ecclesia beati Autberti praesulis sum factus feria 4. a Gautero patre monasterii, 18. Kalend. Februarii, petitione tamen avunculi mei Ricuardi abbatis Montis sancti Eligii.»

³) *Ibidem*, blz.523: «Opus huius chronicae anno aetatis meae 45. composui, atque placet hoc modo actum promere. Nam circa Domini adventum post matutinorum officia regulariter completa, in lectulo cum deberem soporari, pie coepi plurima meditari...».

⁴) *Histoire littéraire de la France*..., dl.14, Parijs, 1817, blz.597.

⁵) W. WATTENBACH, *Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter bis zur Mitte des XIIIten Jahrhunderts*, dl.II, Berlijn, 1894, blz.168.

ooggetuige, maar had wel goede bronnen en zegslieden ter beschikking⁶⁾, zodat men inderdaad mag aannemen dat zijn berichten waardevol zijn wanneer het om Kamerijkse gebeurtenissen gaat⁷⁾.

Kortom, de bewering van Lambert Waterlos dat Norbert tussen 5 en 7 mei 1119 voor het eerst te Kamerijk optrad, is waarschijnlijk betrouwbaar. Dat optreden bestond ongetwijfeld in een prediking voor het volk. Een gewone doorreis als pelgrim zou immers onopgemerkt zijn gebleven, terwijl een toespraak voor de bevolking in die tijd een bijzondere gebeurtenis was. Dit wijst erop dat Norbert amper één maand na het overlijden van zijn drie volgelingen te Valencijn reeds opnieuw zijn levenstaak had opgenomen. Men zou kunnen verwachten dat hij na de gebeurtenissen van Valencijn een depressie of althans een tijd van bezinning zou hebben gekend, of dat hij op dat ogenblik de beslissing zou hebben genomen eerst Romaans te leren. Doch wanneer het jaargetijde gunstig was voor de prediking, heeft Norbert blijkbaar steeds daaraan de voorrang gegeven, zelfs vlak na de vestiging te Prémontré in begin 1120. Voorlopig werkt Norbert enkel in het noorden waar hij zich in zijn moedertaal kon verstaanbaar maken. Het Romaans leren zal naar de wintermaanden worden verschoven.

De korte notitie van Lambert Waterlos bij het jaar 1119 is dus niet zonder belang. Zij bewijst ons nogmaals de veerkracht van Norbert, die ondanks zware tegenslagen zijn taak geen ogenblik verwaarloost en ook zonder gezellen doorging met prediken. Op 26 maart 1119 had hij immers Hugo van Fosses te Valencijn ontmoet, maar deze was daarop een eerste maal weggegaan om zijn materiële zaken te regelen. Vlak nadien waren de drie volgelingen van Norbert te Valencijn overleden, zodat hij, voor zover wij weten, te Kamerijk alleen moet zijn opgetreden.

Vanzelfsprekend zal men hier de hypothese moeten stellen dat Norbert door zijn vroegere metgezel aan het keizerlijk hof van Hendrik V, Burchard, nu sedert meer dan vier jaar bisschop van Kamerijk, was uitgenodigd na hun ontmoeting te Valencijn op 26 maart. Norbert kan dus te Kamerijk een tijdlang zijn gebleven om op Hugo's terugkeer te wachten. Ofwel was deze laatste immers naar zijn geboortestreek Fosses vertrokken, ofwel naar Kamerijk om daar schikkingen omtrent zijn

⁶⁾ Daarover spreekt hij zelf, zij het niet met alle gewenste duidelijkheid, in *MGH.,SS.*,16, blz.523: «1152....Quod opus seriatim scrutando carmine dictavi; plurima in invicem copulando adunavi; quaedam autem ab annalibus libris, vel ex quibusdam schedulis vel etiam a viris veridicis auditu vel intellectu assumpsi; quam pure discere quivi, vel a memet ipso retinere valui...».

⁷⁾ Aldus de uitgever I.M. LAPPENBERG, in *MGH.,SS.*,16, blz.509.

bezittingen te treffen en het lag voor de hand dat hij nadien zou terugkeren naar bisschop Burchard wiens kapelaan hij was⁸⁾.

Alle auteurs hebben tot op heden gemeend dat de toelating om te prediken, die Norbert van Gelasius II te Saint-Gilles had verkregen in november 1118, door diens overlijden te Cluny eind januari 1119, nietig was geworden⁹⁾. Indien men aan deze stelling vasthoudt, zou Norbert het grootste deel van het jaar 1119 zonder pauselijke toelating hebben gepredikt, want pas eind oktober 1119 ging hij een opnieuw een toelating vragen aan de nieuwe paus, Calixt II, die onmiddellijk na de dood van Gelasius, te Cluny was verkozen op 2 februari. Norbert is dus niet dadelijk naar de nieuwe paus gestapt om een hernieuwing van zijn toelating te vragen. Het Concilie van Reims was trouwens niet het eerste dat Calixt II hield. Te Toulouse had hij reeds een concilie samengeroepen van 8 tot 15 juli¹⁰⁾. Bovendien moest zulke toelating niet noodzakelijk op een concilie worden gevraagd. De nieuwe paus had het hele jaar 1119 in Frankrijk doorgebracht¹¹⁾, zodat er gelegenheid genoeg was om hem tevoren te ontmoeten.

Men zou echter teveel juridisme aan de twaalfde-eeuwse mens toeschrijven indien men zou menen dat Norbert na het vernemen van de dood van de paus niet meer zou hebben gepredikt tot de opvolger zijn toelating had vernieuwd. Men kon trouwens terecht van mening zijn dat de voorgaande toelating bleef doorlopen zolang ze niet was ingetrokken.

Het lijkt echter wel dat men tot op heden Norberts probleem wat al te zeer heeft vereenvoudigd, alsof het er hem alleen om te doen was een nieuwe prediktoelating te bekomen. Wellicht was dat maar een gedeelte van zijn zorg, hoe belangrijk zijn prediking ook voor hem was. Het feit dat hij tussen 30 maart en 6 april 1119 alledrie zijn volgelingen had verloren, en dat dezen bezweken waren aan de levenswijze die hij hun had opgelegd, kon hem zeker niet onverschillig laten en zal ongetwijfeld zijn gemoed nog lange maanden hebben overschaduwd. Norbert was

⁸⁾ Zoals verder zal worden aangetoond is het niet uitgesloten dat Hugo enkel van Valencia naar Kamerijk diende te gaan.

⁹⁾ Zie o.m. G. MADELAINE, *Histoire de saint Norbert...*, dl.I, Tongerlo, 1928, blz.90; C.DEREINE, *Les origines de Prémontré*, in *Revue d'histoire ecclésiastique*, 1947, XLII, blz.363; F. PETIT, *Norbert et l'origine des Prémontrés*, Parijs, 1981, blz.66-67.

¹⁰⁾ *La chronique de Morigny, 1095-1152*, uitg. L. MIROT, Parijs, 1912, blz.26: «Hic, Vienne reversus, rebusque dispositis, per Gallias transitum faciens, Tolose primo, Remis secundo celebrato concilio...». Zie ook J.L., dl.I, Leipzig, 1885, blz.783-784.

¹¹⁾ Pas op 3 juni 1120 hield hij zijn intocht te Rome, J.L.,dl.I, Leipzig, 1885, blz.795.

weliswaar geen Hamlet-figuur; van nature blijkt hij vrijwel nooit te twifelen aan zijn zending en zijn taak, maar de gebeurtenissen van begin 1119 kunnen hem toch niet onberoerd hebben gelaten¹²).

Indien hij dan ook zijn hele levenstaak in de Kerk met de paus heeft willen bespreken en niet alleen maar een verlenging van zijn prediktoelating vragen, wordt het veel duidelijker dat het antwoord van Calixt II tot een kloosterstichting aanleiding heeft gegeven. Niet alleen tussen zijn priesterwijding in 1115 en de synode van Fritzlar in 1118 heeft Norbert zich bezonnen over zijn roeping, maar ook en vooral misschien gedurende het jaar 1119. Indien hij eind 1119 naar het Concilie van Reims zal trekken, dan was dat ongetwijfeld om zijn levensvisie met de paus te bespreken en door het hoogste geestelijk gezag te laten goedkeuren. Indien hij daarna nog de exegese van psalm 119(118) door magister Radulf van Laon wenste te horen, dan was dat ongetwijfeld omdat die psalm handelt over Gods wil¹³).

Dit wil niet zeggen dat Norbert het jaar 1119 in contemplatie zou hebben doorgebracht. Ook tussen 1115 en 1118 trouwens had hij gepredikt en geestelijke schrijvers bestudeerd¹⁴). Toen hij, volgens Lambert Waterlos, tussen 5 en 7 mei 1119 te Kamerijk opdook, was dat ongetwijfeld als predikant, zoniet zou zijn aanwezigheid wellicht onopgemerkt zijn gebleven. In Kamerijk kon hij trouwens in zijn moedertaal tot het volk spreken, aangezien die bisschopsstad tot het Roomse Rijk behoorde.

Tussen mei en oktober 1119 echter beschikken we over geen enkele vaste datum om Norberts activiteit te volgen. Toch betekent dit half jaar geen lacune in zijn biografie. Uit de *Vitae* weten we immers dat Norbert in die periode een prediktocht heeft ondernomen met zijn nieuwe gezelschap, Hugo van Fosses. Wanneer Hugo precies bij Norbert is teruggekeerd, bleef eveneens onbekend, maar zijn eerste afwezigheid schijnt van korte duur geweest te zijn¹⁵). De ontmoeting tussen Nor-

¹²) Daarover meer in W.M. GRAUWEN, *De crisissituatie van Norbert begin november 1119 en zijn belangstelling voor psalm 119(118)*, in *Anal.Praem.*, 1988, LXIV, nr.1-2, blz.5-18.

¹³) Zie de vorige voetnoot.

¹⁴) *Vita A*, blz.673; *Vita B*, blz.814A, nr.19.

¹⁵) *Vita A*, blz.675: «...paulo post reversus...»; *Vita B*, blz.816C, nr.26; uitg. J.C. VANDER STERRE, blz.53: «...paulo post cito, prout potuit, reversus...». De *Vita B* knoopt hieraan een vrome beschouwing vast ten voordele van Hugo: «...nefas et indignum arbitratus est, si pro re aliqua temporalis, in tanta devotionis affectione, dilationis intervalla pateretur.» Dit staat echter wel in tegenstelling tot het feit dat Hugo Norbert eind oktober 1119 opnieuw voor anderhalf jaar heeft verlaten.

bert en Hugo te Valencijn had op 26 maart 1119 plaatsgevonden. Blijkbaar is Hugo kort daarna naar Fosses of naar Kamerijk vertrokken en heeft hij gedurende de maand april zijn tijdelijke zaken kunnen regelen¹⁶⁾. Hij kan dus met Norbert begin mei te Kamerijk hebben afgesproken om van daaruit op tocht te gaan.

Hierbij moet wel worden opgemerkt dat de *Vitae* enkel over een regeling omtrent de bezittingen van Hugo spreken, maar niet vermelden waar deze gelegen waren. Het is dan ook niet uitgesloten dat Hugo, als seculier kanunnik en kapelaan van Burchard, zich bezittingen te Kamerijk had verworven en zich enkel van Valencijn naar Kamerijk diende te begeven om de genoemde regelingen te treffen. Dit zou men des te meer kunnen denken omdat de eerste reis van Norbert samen met Hugo hen naar Fosses voerde. Hugo zou dus, volgens de gangbare mening, een eerste maal alleen naar Fosses zijn gegaan voor zijn materiële problemen en daarna dezelfde weg opnieuw met Norbert hebben afgelegd voor de prediking. De twee doelstellingen konden in dit geval wellicht op één en dezelfde reis worden bereikt. Het is dus zeker niet uitgesloten dat Hugo eerst te Kamerijk zijn zaken is gaan regelen en daarna met Norbert naar Fosses is getrokken om ook daar eventueel over zijn ouderlijk erfgoed of over zijn prebende in het kapittel van Fosses te beschikken. De kanunniken die kapelaan werden van hun bisschop behielden immers het recht op inkomsten in hun kapittel, zodat de bisschop niet voor hun onderhoud moest instaan¹⁷⁾. Uit deze passage van de *Vitae* heeft men willen besluiten dat Hugo omstreeks die tijd wees was geworden¹⁸⁾, maar erg stevig staat deze hypothese niet¹⁹⁾.

Na de eerste terugkeer van Hugo volgt in beide *Vitae* een interessante uiteenzetting over Norberts gedrag op de prediktochten, die uiteraard hagiografisch is gekleurd, maar uiteindelijk toch op het getuigenis van Hugo zou kunnen teruggaan.

¹⁶⁾ De reis Kamerijk-Fosses mag op ongeveer 130 km worden gerekend, zodat voor een heen-en terugreis een tiental dagen konden volstaan. Indien Hugo vanuit Valencijn naar Fosses is vertrokken was de reis ongeveer 35 km korter. De nodige tijd voor het regelen van Hugo's zakelijke problemen is uiteraard niet te schatten. Zoals verder zal worden aangetoond is het echter mogelijk dat Hugo slechts van Valencijn naar Kamerijk moest gaan om daar zijn zaken te regelen.

¹⁷⁾ Zie daarover het artikel: *Norbert als kapelaan van Frederik I, 1112*, dat zal verschijnen in *Anal. Praem.*

¹⁸⁾ H. LAMY, *Vie du bienheureux Hugues de Fosses...*, in *La Terre Wallonne*, 1925, XIII, blz.12.

¹⁹⁾ De uitdrukkingen in de *Vitae*, zowel bij het eerste als bij het tweede vertrek van Hugo, blijven uiterst vaag, doch er is geen sprake over een «patrimonium» of erfenis die hij moest regelen.

Vooreerst wordt beschreven hoe Norbert predikte in burchten, dorpen en steden en dat het thema van zijn prediking de vrede was, nl. de verzoening van veten²⁰). Op dat ogenblik was het nog niet Norberts bedoeling volgelingen te winnen. In tegenstelling tot de berichten over sommige andere *Wanderprediger*, was Norbert steeds slechts van een zeer klein gevolg vergezeld. Helemaal alleen reizen was in het begin der 12de eeuw ondenkbaar, maar Norbert wenste blijkbaar, evenals enkele andere tijdgenoten²¹), uit geest van armoede en nederigheid, slechts een klein gevolg bij zich te hebben.

Voor zover wij weten was het prediken van de vrede het enige thema op zijn pelgrimstocht met Hugo tussen mei en oktober 1119. Hierin zou Norbert dus gehandeld hebben zoals de andere *Wanderprediger*²²). Toch is hier enige voorzichtigheid geboden. Het is immers duidelijk dat in de *Vitae Norberti* de verhalen thematisch gegroepeerd worden. Zo spelen zich te Fosses, Moustier, Gembloers en Corroy-le-Château enkel verzoeningen van veten af, terwijl de duivelverhalen hoofdzakelijk in de beginperiode van Prémontré worden gegroepeerd evenals de pastorale wolf-schappen-legenden.

Men mag wel aannemen dat de vredesboodschap een voorname plaats innam in Norberts prediking, niet alleen omdat de *Vitae* het aldus voorstellen en omdat dit ook bij de andere *Wanderprediger* het geval was, maar vooral omdat dit thema de grondgedachte vormde van zijn *propositum*, waarin zijn levensideaal lag geformuleerd. Het vermijden van processen en het afwijzen van de excommunicatie als strijdwapen lag helemaal in dezelfde lijn van pacifisme en verzoening. Daarnaast zullen echter de daaraan verwante thema's van bekering, boete en de eschatologische gedachten niet hebben ontbroken. Uitdrukkelijk worden trouwens de boetvaardigheid en ook de hoop op het eeuwig heil als

²⁰) *Vita A*, blz.675; *Vita B*, blz.816D, nr.27; J.C. VANDER STERRE, *Vita S.Norberti...*, Antwerpen, 1656, blz.54. In feite wordt nergens een prediking in open lucht als zodanig beschreven. De meeste verhalen spelen zich af in of rond de kerk, die natuurlijk ook het middelpunt van de middeleeuwse dorpen vormde. In *Vita A*, blz.675, wordt gezegd dat Norbert onder de H.Mis predikte, *Vita B*, blz.816E, nr.28 meldt uitdrukkelijk dat het volk naar de kerk liep.

²¹) B.v. Rupert van Deutz toen hij in 1117 naar Laon trok, zie zijn *In regulam S.Benedicti*, P.L., 170, kol.482.

²²) Zie daarover het degelijk artikel van J.J.VAN MOOLENBROEK, *Vrijwillige armen als vrede-stichters. Rondtrekkende predikers in westelijk Frankrijk (begin twaalfde eeuw)*, in L. DE BLOIS en A.H. BREDERO (uitg.), *Kerk en vrede in oudheid en middeleeuwen*, Kampen, 1980, blz.123-140.

thema's van Norberts prediking vermeld²³), gedachten die de zo bedreigde middeleeuwse mens bijzonder moesten aanspreken. Men kan zich gemakkelijk voorstellen dat Norbert over deze levensvragen met groot succes heeft gepredikt; het ging immers om problemen waarmee hijzelf kampte en om een levenswijze die hijzelf in alle strengheid beleefde.

Ook de persoonlijke levenswijze van Norbert op zijn prediktochten komt hier immers voor het eerst ter sprake. Volgens de *Vita A* vroeg hij niemand iets en wanneer hem iets werd aangeboden gaf hij het aan armen en melaatsen²⁴). Hier wordt dus uitdrukkelijk gezegd dat Norbert niet bedelde, doch zozeer op God vertrouwde dat hij overtuigd was het levensnoodzakelijke te krijgen zonder ernaar te vragen²⁵). Dit extreme standpunt ging dus nog verder dan de armoedebeleving bij de franciscanen een eeuw later en het zal ongetwijfeld op zichzelf al een zeer ascetische en onregelmatige levenswijze tot gevolg hebben gehad.

Volgens de *Vita A* nam Norbert op zijn reizen alleen enkele boeken mee en de misgewaden²⁶). Bedoeld zijn waarschijnlijk liturgische boeken want ook de auteur van *Vita B* heeft dat zo geïnterpreteerd. Deze laatste vermeldt dat Norbert een staf meenam, — dat was een vast attribuut van de pelgrim —, de misbenodigdheden en een psalterium of een of ander boek²⁷).

Typisch is ook de opmerking van de biograaf dat Norbert alleen water dronk, tenzij hij toevallig bij geestelijken te gast was en zich aanpaste aan hun gewoonten²⁸). Hieruit volgt niet alleen dat de

²³) *Vita A*, blz.675: «...de agenda poenitentia et de spe salutis aeternae, quae promissa est omni qui invocaverit nomen Domini...»; uitgebreider in *Vita B*, blz.816E, nr.28.

²⁴) *Vita A*, blz.675: «...nihil a quoquam expetebat, sed si qua oblata fuissent, pauperibus et leprosis erogabat.» Deze tekst is de enige waarin de zorg voor de melaatsen wordt vermeld. In de *Vita B*, blz.816D, nr.27, worden de melaatsen weggelaten en is er enkel sprake over armen.

²⁵) *Vita A*, blz.675: «Securus nimirum erat de gratia Dei, quod necessaria vitae habiturus esset.» Kenmerkend voor de *Vita B*, blz.816E, nr.27, is dat daar de passage in het meervoud voorkomt: «Securi nimirum erant...». Hugo wordt daar meer als Norberts gelijke behandeld, terwijl hij in de *Vita A* volledig in de schaduw blijft. Zie daarover de *Inleiding tot de Vita Norberti B*, in *Anal.Praem.*, 1990, LXVI, nr.3-4, blz.165-167: *De Vita B tegenover Hugo van Fosses*.

²⁶) *Vita A*, blz.675.

²⁷) *Vita B*, blz.816F, nr.28: «...nisi virgam et capellam ad missam celebrandam et psalterium vel nescio quemlibet alium libellum.» De staf wordt in de *Vita A* niet vermeld.

²⁸) *Vita A*, blz.675; *Vita B*, blz.816F, nr.28, voegt daaraan toe dat Norbert niet verdroeg dat men een tafel voor hem klaarzette, doch zittend op de grond at en als kruiden enkel zout gebruikte. Dit laatste is wellicht een reactie van het kloosterlijk milieu tegen de dure oosterse kruiden die als een luxe werden beschouwd.

gebruikelijke drank van de geestelijken de wijn was, maar vooral is het van belang op te merken dat Norbert, volgens zijn hagiografen, zich niet afzonderde van de geestelijkheid en zich zelfs tot op zekere hoogte aan hun gewoonten aanpaste. Ondanks de kritiek die hij ongetwijfeld uitte op de wantoestanden binnen de Kerk, heeft hij zich niet systematisch in de marginaliteit geplaatst en de geestelijkheid heeft hem niet als een gevaarlijke vijand beschouwd. Hoe streng en extreem van opvattingen ook, Norbert heeft op geen enkel ogenblik zich willen buiten of tegen de gevestigde Kerk opstellen, maar haar van binnenuit willen hervormen.

Wel is er reden om te vermoeden dat de hagiografen de verhoudingen tussen Norbert en de geestelijkheid wat te rooskleurig hebben voorgesteld. Men kan zich moeilijk indenken dat er zich bij Norberts prediktochten nooit enig conflict met de plaatselijke geestelijkheid zou hebben voorgedaan. Toch schijnt deze passage te wijzen op een evolutie in Norberts houding. Waar hij te Xanten wel met alle heftigheid een aanpassing van zijn medekanunniken aan zijn veranderde levenswijze had geëist, vermeldt de hagiograaf nu voor het eerst een aanpassing vanwege Norbert aan de bestaande gewoonten. Voorzeker werd het drinken van wijn op dat ogenblik niet als een misbruik beschouwd, zelfs niet als een overdreven luxe, maar toch horen we hier voor het eerst over een toegeving van Norberts kant. Voor het overige schijnt de dood van zijn drie gezellen te Valencijn geen enkele verandering te hebben gebracht in zijn strenge levenswijze.

Zelfs op deze pelgrimstocht in uiterste armoede waren Norbert en Hugo vergezeld van één jonge dienaar die tot taak had voor de ezel te zorgen²⁹). Men kan zich dan ook het groepje pelgrims voorstellen als bestaande uit drie voetgangers en een ezel die de misgewaden en enkele liturgische boeken droeg voor de H.Mis en het koorofficie. Norbert ging gekleed als pelgrim, terwijl Hugo zijn kleding van wereldgeestelijke had bewaard. Ook het blootsvoets lopen wordt strikt genomen alleen voor Norbert vermeld³⁰).

De spiritualiteit die achter deze levenswijze schuilging was vooreerst de zogenaamde apostolische. Norbert wilde namelijk letterlijk het evangelisch voorschrift opvolgen om «geen reiszak, geen schoeisel, noch

²⁹) Alleen in *Vita B*, blz.816F, nr.28: «...juvenem illum, quem solum habebant ad asellum custodiendum.»

³⁰) Bij de ontmoeting met Burchard, *Vita A*, blz.675; *Vita B*, blz.816A, nr.25; J.C. VANDER STERRE, blz.57.

twee tunieken te dragen»³¹). Het *vita apostolica* was hier dus zijn ideaal, doch daarnaast ook het niet minder bijbelse thema van de pelgrim op aarde. Norbert beschouwde zichzelf als een pelgrim en een gast op aarde, zo zegt de *Vita A* ³²), en hij noemde zich ook zo tegenover anderen³³). Dat was de grondslag van de nieuwe levenswijze die verbazing wekte, op aarde verblijven zonder iets vergankelijk na te streven³⁴).

De uiteenzetting van beide *Vitae* over de eerste prediktocht met Hugo is grotendeels gelijklopend, behalve dan de gebruikelijke grotere woordenrijkdom van *Vita B*. In beide *Vitae* lijkt de beschrijving op een echte triomftocht, doch de *Vita B* maakt wel enig onderscheid tussen Norberts prediking voor het volk, die onverdeeld geestdriftig werd onthaald, en zijn conferenties voor de geestelijkheid, waar de ongewone levenswijze van Norbert wel werd aangevochten³⁵). In de *Vita B* worden bovendien een aantal onderwerpen opgesomd waarover in de religieuze gemeenschappen na Norberts preek met hem verder werd gediscussieerd, nl. de dagorde, de regel, de kleding, de voorschriften der H.Vaders, de levenswijze der oversten, de gehoorzaamheid van de onderdanen, over de sacramenten, het leven in de hemel, de beloning en het geluk van de goede geesten, het ongeluk dat zowel goeden als kwaden treft op deze aarde³⁶) en waartoe ieders daden zullen leiden op het ogenblik dat de Rechter zal komen op het einde der tijden.

Al deze onderwerpen behoorden duidelijk tot de belangstellingssfeer van de geestelijken in de 12de eeuw en de auteur kon zonder moeite dergelijke opsomming ten beste geven, ook al had hij Norbert nooit horen spreken. Norbert was zeker geïnteresseerd in de grote levensvraag hoe men moet leven om God welgevallig te zijn en ook de eschatologische onderwerpen konden hoogstwaarschijnlijk zijn belangstelling

³¹) *Vita A*, blz.675: «Iuxta mandatum namque evangelii neque peram, neque calciamenta neque duas tunicas portabat...»; *Vita B*, blz.816F, nr.28. Citaat uit *Matt.*,10,10; *Luk.*9,3 en *Luk.*,10,4.

³²) *Vita A*, blz.675: «Peregrinum enim et hospitem super terram se arbitrans...». Deze tekst verwijst naar *Hebr.*,11,13. In het meervoud in *Vita B*, blz.816E, nr.27.

³³) *Vita A*, blz.676: «Dilecte mi, ego peregrinus et iam hinc transiturus...».

³⁴) *Vita A*, blz.675: «Stupori erat novum in eo genus vitae, videlicet in terra degere et nil de terra quaerere.»

³⁵) *Vita B*, blz.817A, nr.29.

³⁶) Dit onderwerp herinnert onmiddellijk aan het vijfde hoofdstuk over het lijden dat alleen in *Vita B* voorkomt. Het levert een argument om te stellen dat het vijfde hoofdstuk geen interpolatie is, maar van dezelfde auteur stamt als de rest van het verhaal.

wekken. De discussie echter over de praktische beleving van bepaalde kloostergewoonten en -gebruiken, die men zo vaak op kleinzielige wijze in twaalfde-eeuwse teksten ontmoet, lag wellicht veel minder in zijn aard. Na de keuze van de stichtingsplaats te Prémontré zullen zijn volgelingen bijna twee jaar lang alleen naar de geest en de voorschriften van de stichter leven alvorens men de Augustinusregel zal kiezen³⁷). Bij die gelegenheid heeft Norbert trouwens zijn volgelingen ervoor gewaarschuwd niet teveel belang te hechten aan details ten koste van de evangelische idealen³⁸).

Onder de vele onbelangrijke toevoegingen van de *Vita B* moet wel één opmerking worden aangestipt die belang kan hebben voor het beoordelen van Norberts sociale verhoudingen op deze prediktocht. Norbert was zo geliefd bij het volk dat men er niet genoeg van kon krijgen hem te zien en te horen, zo zegt de auteur, en hijzelf beminde het volk zozeer dat hij dikwijls weigerde in kapittels of kloosters zijn verblijf te nemen, maar liever te midden van steden en nederzettingen verbleef, waar hij alle bezoekers minzaam ontving³⁹).

Norbert heeft dus het contact met de geestelijkheid niet geschuwd en vermits hij priester en van adel was en Hugo kapelaan van de bisschop van Kamerijk, was het wantrouwen van de geestelijkheid tegenover hen wellicht kleiner dan in het geval van andere rondtrekkende predikers. Toch was het Norberts bedoeling niet meer door zijn prediking de geestelijkheid te hervormen, maar hij heeft zich in de eerste plaats volksprediker gevoeld en hij oogstte bij dat publiek ook het meest succes.

De oppositie die hij van de geestelijkheid te verduren kreeg, had als eerste oorzaak het nieuwe en ongehoorde van zijn levenswijze en leer, doch ook de kritiek op bestaande toestanden die Norberts houding en woord noodzakelijkerwijze inhielden. Welke verwijten hij de geestelijkheid maakte, weten we spijtig genoeg niet. De *Vita B* spreekt slechts zeer vaag over zonden die hij kenbaar maakte⁴⁰). Op grond van

³⁷) Nl. van begin 1120 tot Kerstmis 1121.

³⁸) *Vita A*, blz.683; *Vita B*, blz.823E, nr.52.

³⁹) *Vita B*, blz.817B, nr.29: «Propter haec igitur et his similia, tantum amorem et gratiam ad populum contulit ei Deus, ut visu et alloquio eius vix aliquis satiari posset; et ipse tantam caritatem haberet ad populum, ut multo tempore, relicto ecclesiarum hospitio, potius hospitari praeferret in medio urbium et castrorum, ubi omnes adventantes gratanter exciperet.»

⁴⁰) *Vita B*, blz.817B, nr.29: «...scelera peccantium annuntiabat...».

Norberts *propositum*, zijn levensideaal, dat hij in november 1119 aan paus Calixt II zal uiteenzetten, mag men veronderstellen dat hij de geestelijkheid hoofdzakelijk hebzucht en de daaruit volgende processen en excommunicaties zal hebben verweten. Zijn belagers van hun kant stelden hem vooral op de proef om te weten of zijn leer met zijn leven overeen stemde. Deze vraag was zeer belangrijk in de 12de eeuw; sommige auteurs zagen daarin zelfs de grondslag van de spiritualiteit der reguliere kanunniken of de grondvoorwaarde om te mogen prediken⁴¹). Vandaar de verzekering van de *Vita B* dat Norbert in praktijk bracht wat hij predikte⁴²).

Wanneer we hier niets meer horen over openlijke confrontaties met de geestelijkheid, dan kan dat zijn omdat Norbert door de tegenkantingen te Xanten en te Fritzlar voorzichtiger was geworden, maar ook omdat de hagiografen het zeker niet opportuun vonden hem als een tegenstander van de geestelijkheid voor te stellen. Zelfs de *Vita B*, die veel meer dan *A* over tegenkantingen handelt⁴³), blijft hier zeer vaag en gematigd.

De uiteenzetting van Norberts levenswijze op zijn eerste prediktocht met Hugo wordt in beide *Vitae* afgesloten met een korte deugdencatalogoog⁴⁴). Hierin wordt Norberts ascetisme geloofd, zijn welsprekendheid, maar ook zijn bevallig voorkomen⁴⁵). De deugdencatalogoog staat niet los van de context en is dus niet helemaal formalistisch zoals in vele

⁴¹) Zo o.m. GAUFRIDUS GROSSUS, *Vita Bernardi Tironensis*, P.L., 172, kol.1399BC: «...quod per virtutem mortificationis pervenitur ad licentiam praedicationis. Itaque quia sum monachus et mundo mortuus, non mihi fas praedicandi aufertur, sed multo melius confertur.» Evenzo de *Vita B. Roberti de Arbrissello*, P.L., 162, kol.1051A: «Quod praedicabat, complebat operibus, ne forte cum aliis praedicaret, nec operaretur, ipse statim reprobus haberetur.» De zinspeling op I Kor.9, 27 werd in de uitgave niet aangeduid. Zie verder over dit onderwerp C.W. BYNUM, *Docere verbo et exemplo. An aspect of twelfth-century spirituality* (Harvard theological studies, 31), Missoula, Montana, 1979, en I. VAN 'T SPIJKER, *Als door een speciaal stempel. Traditie en vernieuwing in heiligenlevens uit Noordwest-Frankrijk (1050-1150)*, Hilversum, 1990, blz.109.

⁴²) *Vita B*, blz.817B, nr.29: «...et quod praedicabat ore, demonstrabat opere; et quod operabatur, signis et virtutibus confirmabat.»

⁴³) Zie W.M. GRAUWEN, *Inleiding tot de Vita Norberti A*, in *Anal.Praem.*, 1984, LX, nr.1-2, blz.30, en IDEM, *Inleiding tot de Vita Norberti B*, in *Anal.Praem.*, 1990, LXVI, nr.3-4, blz.168-172: *De polemische accenten in de Vita B*.

⁴⁴) *Vita A*, blz.676; *Vita B*, blz.817B, nr.29.

⁴⁵) *Vita A*, blz.676: «Sed ipse in simplicitate sua calumpnias eorum evadens, operis Dei executor strennuus esse non desiit, vigiliarum et ieiuniorum patiens, sedulus in labore, gratus in verbis, graciosus in visu, benignus in simplicibus, severus contra ecclesiae hostes, ita ut temporibus illis specialem prae ceteris omnibus populi favorem obtineret.» Met enkele varianten ook in *Vita B*, blz.817B, nr.29.

Vitae, maar zulke opsomming mag toch niet zomaar gebruikt worden bij de beschrijving van Norberts persoonlijkheid⁴⁶).

Tenslotte heeft de auteur van *Vita B* niet aan de verleiding kunnen weerstaan om een paragraaf toe te voegen over de opleiding die Norbert aan Hugo zou hebben gegeven. Ook deze passage klinkt erg devotioneel en conventioneel. Norbert zou aan Hugo het voorbeeld van de H.Laurentius, die de bezittingen van paus Sixtus II (257-258) had uitgedeeld, hebben voorgehouden. De enige enigszins origineel-klinkende raadgeving van Norbert aan Hugo die hier wordt vermeld, is dat hij hem zou geleerd hebben hoe een zondaar te benaderen en met God te verzoenen⁴⁷). Voor het overige worden aan de nieuwe volgeling de deugden van nederigheid, eenvoud, gehoorzaamheid, geduld, zuiverheid en armoede aangeraden, kortom een aantal algemeenheden die om het even welke kloosteroverste aan zijn novicen kon aanbevelen en die geen enkel verband houden met de speciale situatie waarin Norbert en Hugo zich op dat ogenblik bevonden. De auteur van *Vita B* geeft hier blijk van weinig verbeeldingskracht. Zoals meestal is ook deze uitbreiding van de *Vita B* voor de historische wetenschap vrijwel waardeloos.

*
* * *

Na de vrij belangrijke en grotendeels geloofwaardige beschrijving van Norberts levenswijze op zijn eerste prediktocht in gezelschap van Hugo van Fosses, volgt het eigenlijke relaas van zijn reis waarbij vier plaatsen met name worden genoemd, nl. Fosses bij Namen, Moustier-sur-Sambre, Gembloers en Corroy-le-Château. Op elk van deze plaatsen wordt uitsluitend een verzoeningspoging van Norbert verhaald, zodat het onmiddellijk duidelijk wordt dat hier een aantal gelijkaardige verhalen stilistisch worden gegroepeerd. Dergelijk bij elkaar plaatsen van gelijkaardige verhalen vindt men ook elders in de *Vitae Norberti* terug, bijvoorbeeld de pastorale verhaaltjes die zich afspelen rond het schapen hoeden. Ook de duivelverhalen werden grotendeels samen geplaatst in de pionierstijd van Prémontré⁴⁸).

⁴⁶) Zoals o.m. gebeurde door SANTA DINO, *La spiritualità di S.Norberto da Xanten*, in *Anal.Praem.*, 1958, XXXV, blz.219-242; 1959, XXXV, blz.15-55 en blz.198-226; EADEM, *La personalità umana e spirituale di S.Norberto da Xanten*, in *Gedenkboek Orde van Prémontré, 1121-1971*, Averbode, 1971, blz.39-53.

⁴⁷) *Vita B*, blz.817C, nr.30: «...quomodo reconciliari Deo et appropinquare peccator debeat...».

⁴⁸) Met uitzondering nochtans van het duivelverhaal van de soldaat uit het leger van

Voor deze vier vredestitelingen leveren de *Vitae Norberti* de enige bron, zodat een vergelijking met andere getuigen niet mogelijk is. De vier verhaaltjes hebben veel weg van wonderverhalen. Toch kan men niet zeggen dat ze opvallende verwantschap zouden vertonen met andere hagiografische bronnen waaraan ze eventueel zouden kunnen ontleend zijn.

Het eerste plaatsje dat op deze reis wordt vermeld is Fosses⁴⁹⁾, aan de rand van het Kolenwoud⁵⁰⁾, dus reeds bijna aan het eindpunt van de reis. Tussen het vertrekpunt Kamerijk, of eventueel Valencijs, en Fosses, wordt geen enkele activiteit van de pelgrims gemeld, wat er kan op wijzen dat Fosses het eerste einddoel is geweest en dat Norbert en Hugo samen daarheen zijn getrokken omdat Hugo's aanwezigheid daar noodzakelijk was. Indien men aanneemt dat Hugo vooraf alleen naar Fosses is gegaan om zijn tijdelijke zaken te regelen, dan zal men moeten besluiten tot de hypothese dat hij daar van de plaatselijke veten kennis heeft gekregen en aan Norbert heeft gevraagd een verzoeningspoging te gaan wagen.

Fosses was in het begin der twaalfde eeuw een relatief belangrijke versterkte plaats in volle ontwikkeling⁵¹⁾. Wellicht sedert het begin van de 10de eeuw was de abdij aldaar tot een seculier kapittel omgevormd⁵²⁾. Bisschop Notker van Luik (972-1008) zou de eerste versterkingen hebben gebouwd⁵³⁾. De versterking omvatte de kerk, de kapittelgebouwen en de burcht van de bisschop van Luik. Buiten die versterking was een nederzetting ontstaan, die pas in 1149 ommuurd

Lotharius op de Rometocht van 1132-1133, dat alleen in de *Vita A*, blz.702, voorkomt, zie W.M. GRAUWEN, *Norbertus, aartsbisschop van Maagdenburg (1126-1134)*, Brussel, 1978, blz.587-589.

⁴⁹⁾ Fosses-la-Ville, prov. en arr. Namen, gelegen op 18,5 km ten zuidoosten van Namen en op 8 km van Floreffe, in een ravijn, vandaar misschien de naam. Volgens een hypothese van H. EBNER, *Die Burg in historiographischen Werken des Mittelalters*, in *Festschrift Friedrich Hausmann*, Graz, 1977, blz.125, zou de naam komen van de daarrond liggende graven.

⁵⁰⁾ Ch. DUVIVIER, *Recherches sur le Hainaut ancien (pagus Hainoensis) du VIIe au XIIe siècle*, Brussel, 1865, blz.18. Over het Kolenwoud, zie F.-L.GANSHOF, art. *Carbonaria silva*, in *Handwörterbuch zur deutschen Rechtsgeschichte*, dl.I, Berlijn, 1971, kol.589-590.

⁵¹⁾ A. DIERKENS, *Abbayes et Chapitres entre Sambre et Meuse (VIIe-XIe siècles)*, Sigmaringen, 1985, blz.70-90.

⁵²⁾ A. DIERKENS, *Abbayes et Chapitres...*, Sigmaringen, 1985, blz.82.

⁵³⁾ *Aegidii Aureavallensis gesta episcoporum Leodiensium*, MGH.,SS.,25, blz.59; L.H. COTTINEAU, *Répertoire topo-bibliographique...*, dl.I, Mâcon, 1939, kol.1201-1202; A. DIERKENS, *Abbayes et Chapitres...*, blz.82.

zou worden⁵⁴). In het begin van de twaalfde eeuw was Fosses een klein handelscentrum⁵⁵) met een jaarmarkt van 2 tot 4 september, nl. bij gelegenheid van het feest der overbrenging van de patroonheilige, Sint-Foillanus, dat op 3 september werd gevierd⁵⁶). Ook bestond er een muntslag te Fosses onder bisschop Otbert (1091-1119), waarvan denieren werden gevonden in Scandinavië en Rusland⁵⁷).

Bij het verhaal van de gebeurtenissen te Fosses, wordt nogmaals gezegd dat Norbert bewondering wekte bij geestelijken en leken vanwege zijn ongewone levenswijze en ook wel omdat ze degene kenden die hij tot gezelschap had genomen⁵⁸). Men aanzag hem als een vredesapostel en vroeg hem een tijdlang daar te blijven en een verzoeningspoging te wagen in een dodelijke vete waarin reeds ongeveer zestig mensen zouden zijn omgekomen⁵⁹). Men zal hier moeten rekening houden met een ernstige overdrijving wat het genoemde aantal betreft. Zelfs indien het dodenaantal de helft lager lag zal men eerder aan een middeleeuwse oorlog tussen twee belangrijke geslachten moeten denken dan aan een simpele familievete⁶⁰). Het verhaal zelf blijft spijtig genoeg uiterst vaag, wat erop wijst dat Hugo, die over de juiste toedracht van het gebeurde te Fosses nauwkeurig op de hoogte moet zijn geweest, deze inlichtingen niet heeft verstrekt of ze met opzet vaag heeft gelaten⁶¹). Gezien het duidelijk gestiliseerde karakter van deze vier verzoeningspogingen, is het wellicht nutteloos te gaan zoeken welke belangrijke geslachten in de streek van Fosses met elkaar in oorlog leefden. Het is trouwens verwonderlijk dat een kleine oorlog met een, naar middeleeuwse maatstaven, zo groot aantal doden, in de verhalende bronnen van het Naamse en Luikse geen enkel spoor zou hebben nagelaten.

⁵⁴) F. ROUSSEAU, *Henri l'Aveugle, comte de Namur et de Luxembourg 1136-1196*, Luik, Parijs, 1921, blz.28; IDEM, *La Meuse et le pays mosan en Belgique*, in *Annales de la société archéologique de Namur*, 1930, XXXIX, blz.131; G.DESPY, *Tonlieu et marché à Fosses-la-Ville du Xe au XIIIe siècle*, in *Acta historica Bruxellensia*, 1974, III, blz.93-94 en 100.

⁵⁵) G.DESPY, *Tonlieu...*, blz.85; A.DIERKENS, *Abbayes et Chapitres ...*, Sigmaringen, 1985, blz.88-89.

⁵⁶) G.DESPY, *Tonlieu...*, blz.87; A.DIERKENS, *Abbayes et Chapitres...*, blz.88-89.

⁵⁷) G.ALBRECHT, *Das Münzwesen im Niederlothringischen und Friesischen Raum vom 10. bis zum 12.Jahrhundert*, Hamburg, 1969, blz.43.

⁵⁸) *Vita A*, blz.676, hfst. 7; *Vita B*, blz.817E, nr.31.

⁵⁹) *Vita A*, blz.676: «...in eadem regione mortalitatis odii esse discordiam, de qua sexaginta ferme viri perempti fuerant...».

⁶⁰) Zie J.F. VERBRUGGEN, *De krijgskunst in West-Europa in de middeleeuwen (9de tot begin 14de eeuw)*, Brussel, 1954, blz.82-84, die een aantal voorbeelden geeft met een maximaal aantal slachtoffers van dertig.

⁶¹) *Vita B*, blz.817EF, nr.31, geeft hier niets meer dan de *Vita A*.

Dit alles mag ons niet doen besluiten dat Norbert op zijn tocht door het Naamse geen verzoeningspogingen zou hebben ondernomen, maar wel dat deze wellicht veel beperkter waren van omvang en ook van resultaat dan de hagiograaf wil doen geloven. In de heiligenlevens wordt uiteraard nooit een totaal mislukte vredespoging verhaald, tenzij wanneer onmiddellijk daarna de goddelijke straf wegens de weerspanningheid volgt. Toch weet men soms uit andere bronnen wel dat het resultaat negatief was⁶²).

Ook te Fosses verliep alles naar wens. Norbert ontmoette een man wiens broer de vorige week was vermoord. Hij omhelsde hem en vroeg aan de moordenaars van zijn broer vergiffenis te schenken. De man brak onmiddellijk in tranen uit, vergaf aan zijn vijanden en hielp zelfs de man Gods andere veten bij te leggen⁶³).

De eigenlijke vredesluiting vond echter de volgende zaterdag plaats te Moustier-sur-Sambre⁶⁴), op een achttal km van Fosses in noordelijke richting. Daar bevond zich een abdij aan de H.Petrus toegewijd, die door de H.Amandus zou zijn gesticht, doch waarvan voor de twaalfde eeuw geen enkele bron bewaard bleef⁶⁵). Waarschijnlijk werd de abdij in het begin der 12de eeuw door benedictinessen bewoond⁶⁶). Uit het feit dat de openlijke verzoening van beide partijen in een naburig dorp plaatsvond, kan men wellicht besluiten dat de vete een meer dan plaatselijk belang had en dat één van de partijen te Moustier woonde.

⁶²) Zo bijvoorbeeld inzake de tussenkomst van Robrecht van Arbrissel en Bernard van Tiron bij graaf Theobald van Champagne om de vrijlating van graaf Willem van Nevers te bekomen in 1115. Men weet dat de gevangene in 1119 nog steeds niet was vrijgelaten, zie W.M. GRAUWEN, *Gaufried van Chartres (1116-1149), vriend van Norbert en van de «Wanderprediger»*, in *Anal.Praem.*, 1982, LVIII, nr.3-4, blz.168.

⁶³) *Vita A*, blz.676, hfst. 7; *Vita B*, blz.817F, nr.31.

⁶⁴) Prov., arr. en kant. Namen, op 17 km van Namen en 1,5 km van Charleroi. De naam is afgeleid van het Latijnse «monasterium», zie J. TOUSSAINT, *Le bassin de l'Orneau. Contribution à une étude géographique, historique et archéologique*, Gembloux, 1975 (2de uitg.), blz.330. Dezelfde auteur vermeldt het verblijf van Norbert aldaar als de oudste vermelding van Moustier (blz.331), doch plaatst het verkeerdelijk in 1121 in plaats van in 1119.

⁶⁵) V. BARBIER, *Le chapitre noble de Moustier-sur-Sambre*, Namen, 1885, in-8°, 198 blz.; U. BERLIÈRE, *Le monastère de Moustier-sur-Sambre*, in *Monasticon belge*, dl.I, Maredsous, 1890, blz.63-64; G. DESPY, *Moustier-sur-Sambre, abbaye mérovingienne*, in *Annales de la Société archéologique de Namur*, 1949, XLVI, blz.147-161; IDEM, *La sécularisation de l'abbaye de Moustier-sur-Sambre en chapitre de chanoines séculiers*, *ibidem*, 1950, XLV, blz.263-276; A. DIERKENS, *Abbayes et Chapitres...*, Sigmaringen, 1985, blz.65-69.

⁶⁶) A. DIERKENS, *Abbayes et Chapitres...*, blz.66.

In 1133 werd graaf Godfried van Namen voogd over Moustier⁶⁷⁾, maar verder bestaat er geen enkele aanwijzing om in hem één van de strijdende partijen te zien. Een andere mogelijkheid is dat er een plaatselijke gewoonte zou hebben bestaan om op de relieken van de H. Fredegandus, die volgens Rudolf van Sint-Truiden te Moustier werden bewaard⁶⁸⁾, de vrede te zweren⁶⁹⁾. Deze tweede hypothese lijkt minder waarschijnlijk, want ook te Fosses vereerde men de zeer bekende relieken van de H. Foillanus, vooral sedert de plechtige verheffing van de relieken op 3 september 1086⁷⁰⁾.

Te Moustier wordt gewag gemaakt van een grote volkstoeloop. Norbert zelf begon immers reeds bekendheid te krijgen en de plechtige verzoening van een vete met een eed op de relieken was voor de middeleeuwer een buitengewone gebeurtenis. Norbert bleef echter tot omstreeks het negende uur⁷¹⁾ talmen in zijn kamer en liet het volk wachten. Toen dat de omstanders begon te vervelen, zond men Hugo naar hem toe die hem eerbiedig deed opmerken dat het volk ongeduldig werd. Norberts antwoord zou geweest zijn dat men God moet dienen volgens Diens wil en niet volgens de wil der mensen⁷²⁾.

Deze passage werd uiteraard door de hagiograaf verhaald in bijbelse termen en heeft tot doel aan te tonen hoezeer Norbert volgens het evangelie leefde. Vooreerst bidt hij zoals aanbevolen in de H. Schrift in een binnenkamer met de deur gesloten⁷³⁾. Daarnaast legt de hagiograaf hem een antwoord in de mond dat sterk gelijkt op Christus' woorden omtrent het vervullen van zijn Vaders wil⁷⁴⁾. De bedoeling is dus duidelijk Norbert met Christus te vergelijken en niet een weergeven van authentieke Norbertus-woorden, wat trouwens een veertigtal jaren na de feiten onmogelijk zou zijn. Dat Norbert een letterlijk opvolgen van de evangelische voorschriften heeft nagestreefd, staat buiten kijf, maar

⁶⁷⁾ V. BARBIER, *Le chapitre noble de Moustier-sur-Sambre*, Namen, 1885, blz.19, met de datum 1123; oorkonde van 23 mei 1133, zie G. DESPY, *Moustier-sur-Sambre, abbaye mérovingienne*, in *Annales de la Société archéologique de Namur*, 1949, XLVI, blz.153.

⁶⁸⁾ G. DESPY, *Moustier-sur-Sambre...*, blz.155; J. TOUSSAINT, *Le bassin de l'Orneau*, Gemblours, 1975, blz.334; A. DIERKENS, *Abbayes et Chapitres...*, blz.68.

⁶⁹⁾ Dit was de mening van F. PETIT, *Norbert et l'origine des Prémontrés*, Parijs, 1981, blz.61, zonder argumenten.

⁷⁰⁾ A. DIERKENS, *Abbayes et Chapitres entre Sambre et Meuse (VIIe-XIe siècle)*, Sigmaringen, 1985, blz.88.

⁷¹⁾ Dit negende uur werd wellicht eveneens gekozen in navolging van *Hand.* 3,1 en *Hand.* 10,30, waarin sprake is over bidden op het negende uur.

⁷²⁾ *Vita A*, blz.676, hfst. 7; *Vita B*, blz.817F-818A, nr.32.

⁷³⁾ Vgl. *Isaïas*, 26,20; *II Kon.* 4,33; *Matt.* 6,6.

⁷⁴⁾ Vgl. *Joh.* 6,38; *Luk.* 22,42.

de hagiografen hebben dat alles in de conventionele *Vita*-stijl gegoten en de dialogen opgebouwd die zichzelf het mooist vonden.

Toch blijkt het verhaal van de gebeurtenissen te Moustier concreter en meer levensnabij dan dat te Fosses. Alleen hier speelt Hugo van Fosses een rol in Norberts optreden en dan nog slechts een figurantenrolletje. Hij is het die Norbert schroomvol gaat mededelen dat het volk ongeduldig wordt. Dit is tekenend voor de verhouding tussen beiden. Hugo was geen gelijkwaardige gezelschap op deze tocht, doch de leerling die eerbiedig naar de meester opkijkt en door hem wordt onderwezen. Een gelijkwaardige gezelschap heeft Norbert nooit gehad; hij was daarvoor een te krachtige persoonlijkheid. Evenzo weet de hagiograaf te melden dat het zaterdag was⁷⁵⁾ en dat Norbert na zijn lange gebedstonde eerst nog twee H.Missen opdroeg, nl. één ter ere van Onze-Lieve-Vrouw, ongetwijfeld omdat de zaterdag toen reeds speciaal aan haar was toegewijd⁷⁶⁾, en een tweede voor de zielerust van de overledenen die bij de vete waren gedood.

Eenmaal wordt dus over Norbert meegedeeld dat hij op dezelfde dag, een zaterdag, twee H.Missen heeft opgedragen. De zogenaamde binatie was op dat ogenblik nog niet uitdrukkelijk verboden, hoewel er toch reeds een reactie te merken was tegen deze praktijk. Uit de voorgaande eeuwen bleven enkele gevallen gekend van beroemde persoonlijkheden die meerdere H.Missen per dag lazen⁷⁷⁾, doch de synode van Seligenstadt (1022) had voor het eerst de beperking opgelegd dat geen enkel priester meer dan drie H.Missen per dag mocht celebreren⁷⁸⁾. Paus Alexander II (1061-1073) had bepaald dat één H.Mis per dag moest volstaan aangezien Christus éénmaal geleden heeft. Wie één H.Mis waardig kon celebreren moest zich gelukkig prijzen. Hij had echter wel

⁷⁵⁾ *Vita A*, blz.676: «Sequenti itaque die sabbati...»; *Vita B*, blz.817F, nr.32: «Factum est autem mane in sequenti Sabbato...». Kenmerkend voor de vrijheid waarmee zelfs de Bollandisten omsprongen met de oorspronkelijke tekst, is dat zij aan het einde van de voorgaande paragraaf, waar in alle hss. «feria tertia» stond, zonder meer «feria sexta» plaatsten, enkel en alleen omdat de volgende vredesluiting te Moustier op een zaterdag plaatsvond.

⁷⁶⁾ Dom B. CAPELLE, *La liturgie mariale en Occident*, in *Maria. Etudes sur la sainte Vierge*, dl.I, Parijs, 1949, blz.234 (sedert eind 11de eeuw overal verspreid); K. HALLINGER, *Neue Fragen der Reformgeschichtlichen Forschung*, in *Archiv für mittelrheinische Kirchengeschichte*, 1957, IX, blz.23.

⁷⁷⁾ Zie de voorbeelden bij A. ROESCH, *Die Bination in älteren Zeit nach dem jetzt geltenden Rechte*, in *Archiv für Kirchenrecht*, 1897, LXXVII, blz.43-80.

⁷⁸⁾ A. FRANZ, *Die Messe im deutschen Mittelalter. Beiträge zur Geschichte der Liturgie und des religiösen Volkslebens*, Freiburg i.Br., 1902, blz.73.

de mogelijkheid opengelaten om in geval van noodzaak een tweede H.Mis voor de overledenen op te dragen⁷⁹). Deze beperkende bepalingen werden opgenomen in het *Decretum Gratiani* dat pas vanaf omstreeks 1140 bekend werd⁸⁰). Een algemeen verbod van de binatie werd door paus Innocentius III in 1206 uitgevaardigd, tenzij in geval van noodzaak en met uitzondering van de drie H.Missen op Kerstdag⁸¹). Toch kan men niet ontkennen dat in de kloostergebruiken der 10de en 11de eeuw de binatie reeds ernstig werd beperkt. Ze bestond nog wel, maar er mocht toch slechts met bijzondere toelating van de abt of prior en in geval van noodzaak gebruik van worden gemaakt⁸²). Zoals zo vaak in de 12de eeuw stelt men ook op dit gebied een duidelijk verschil vast tussen theorie en praktijk. De rechtsregels bleven vaak slecht gekend en drongen slechts traag door in het dagelijks leven. Zo ziet men dat de hagiografen nog lange tijd menen bij te dragen tot de lof van hun held en diens vroomheid in het licht te stellen door hem zoveel mogelijk godsdienstoefeningen toe te schrijven⁸³).

Zo wordt verhaald dat paus Leo III (795-816) zeven tot negen H.Missen per dag zou hebben opgedragen⁸⁴). In de 9de eeuw werd de praktijk om twee of drie missen per dag te lezen niet afgekeurd⁸⁵). Ulrik van Augsburg (923-973) zou volgens zijn *Vita* één, twee of drie H.Missen hebben gecelebreerd volgens de beschikbare tijd en de staat van zijn gezondheid⁸⁶). Ook bisschop Gundulf van Rochester (1077-

⁷⁹) Zie daarover *The Historia occidentalis of Jacques de Vitry. A critical Edition*, uitg. J.F. HENNEBUSCH, Freiburg (Schweiz), 1972, blz.244.

⁸⁰) H. ZAPP, art. *Decretum Gratiani*, in *Lexikon des Mittelalters*, dl.III, afl.3, München, Zürich, 1984, kol. 625.

⁸¹) W.M. PLÖCHL, *Geschichte des Kirchenrechts*, dl.II, (1055-1517), Münster, Wenen, 1954, blz.233.

⁸²) O. NUSSBAUM, *Kloster, Priestermonch und Privatmesse*, Bonn, 1961, blz.176, die de constituties van Hirsau aanhaalt.

⁸³) Het omgekeerde komt evenwel ook voor, nl. dat de heilige uit gewetensangst zijn taak niet durft vervullen. Tagino, aartsbisschop van Maagdenburg (1004-1012) wordt door Thietmar van Merseburg geloofd omdat hij dagelijks de H.Mis en het psalter zong, doch zijn suffragaan, Eid, bisschop van Meissen (†1015), waagde het niet de H.Mis te lezen, zie D. CLAUDE, *Geschichte des Erzbistums Magdeburg*, dl.I, Keulen, Wenen, 1972, blz.271 en noten 393-394.

⁸⁴) A. ROESCH, *Die Bination...*, blz.50.

⁸⁵) Zie de tekst uit het begin der 9de eeuw van Walafried Strabo, *Liber de exordiis et incrementis quarundam in observationibus ecclesiasticis rerum*, uitg. A. KNÖPFER, München, 1899, blz.52-53: XXII. *Utrum semel vel saepius in die offerre conveniat et communicare.*

⁸⁶) *Vita* geschreven tussen 982-993; uitg. H. KALLFELZ, *Vitae quorundam episcoporum...*, Darmstadt, 1973, blz.64 (hfst. 3), 116 (hfst. 15) en 144 (hfst. 27).

1108) celebreerde volgens zijn biograaf gewoonlijk twee missen per dag, waarbij de tweede steeds voor de overledenen werd opgedragen⁸⁷). In Norberts tijd beschikken we overigens slechts over weinig voorbeelden, o.m. dat van de eremiet Aibert van Crespin⁸⁸) (†1140) die van bisschop Burchard van Kamerijk de wijdingen had ontvangen en eveneens twee missen per dag zou hebben gelezen⁸⁹). Pas in de 13de eeuw vindt men scherpe kritiek op priesters die uit winstbejag tweemaal per dag zouden celebreren⁹⁰). In het begin van de 12de eeuw echter wordt het opdragen van twee H.Missen per dag nog onverdacht als een teken van vroomheid beschouwd ondanks de bestaande bepalingen in het kerkelijk recht en in sommige kloosterregels.

Door twee H.Missen op dezelfde dag te lezen handelde Norbert dus volgens een gewoonte die tussen de 9de en de 11de eeuw vrij algemeen verspreid was, doch die in de loop van de 12de eeuw is veranderd. Dan won geleidelijkaan de overtuiging veld dat één enkele H.Mis voldoende was en een tweede slechts in geval van noodzaak mocht worden opgedragen⁹¹).

Na de twee H.Missen van Norbert voegt zijn biograaf een kleine toespraak over de vrede in, die zoals alle toespraken van Norbert in de *Vitae* uiteraard door de hagiograaf werd opgesteld, maar die hier wel goed past in het kader en dicht bij de werkelijkheid kan staan. Voor eerst wordt nogmaals verwezen naar de zending van de 72 leerlingen, die Christus twee aan twee uitzond en aan wie hij de opdracht gaf zonder beurs, noch reiszak, noch schoenen op tocht te gaan. Deze tekst kwam reeds vroeger in de *Vitae* ter sprake⁹²) en hij vormt ongetwijfeld de basis van de spiritualiteit van de *Wanderprediger*. Hier echter wordt de tweede opdracht aan de 72 leerlingen aangehaald, nl. dat hun eerste

⁸⁷) *Vita Gundulfi Roffensis episcopi*, P.L., 159, kol.822B. Vermeld bij O. NUSSBAUM, *Kloster, Priestermonch und Privatmesse*, Bonn, 1961, blz.176, noot 16.

⁸⁸) Crespin, dep.Nord, arr.Valenciennes, kant.Condé-sur-l'Escaut.

⁸⁹) *Vita Ayberti*, AA.SS. 7 april, Parijs, Rome, 1866, blz.674D, nr.14: «Factus autem presbyter duas in die celebrabat missas, unam pro vivis, alteram pro defunctis.» Aangehaald in J.C. VANDER STERRE, *Vita S.Norberti...*, Antwerpen, 1656, blz.338; A. ROESCH, *Die Bination...*, blz.50. Deze *Vita* werd bestudeerd door Ch. DEREINE, *La critique de la Vita de saint Aibert reclus en Hainaut* (†1140), in *Analecta Bollandiana*, 1988, 106, blz.121-142, die haar vóór 1148 dateert (blz.123).

⁹⁰) Zie *The Historia occidentalis of Jacques de Vitry. A critical Edition*, uitg. J.F. HINNEBUSCH, Freiburg, 1972, blz.244, en Caesarius van Heisterbach in zijn *Dialogus miraculorum*, uitg. J. STRANGE, dl.II, Bonn, Brussel, Keulen, 1851, blz.208.

⁹¹) Zie A. FRANZ, *Die Messe im deutschen Mittelalter. Beiträge zur Geschichte der Liturgie und des religiösen Volkslebens*, Freiburg i.Br., 1902, blz.73-74.

⁹²) *Vita B*, blz.816F, nr.28.

woord wanneer zij een huis binnentraden moest zijn: «Vrede zij dit huis»⁹³).

Het is duidelijk dat heel deze passage door de hagiograaf naar evangelisch model is opgesteld en dat Norbert met Christus zelf of met één van diens leerlingen wordt vergeleken. Toch mag men dit alles zeker niet zomaar als hagiografische gemeenplaatsen van de hand wijzen. Het lijdt immers geen twijfel dat Norbert in werkelijkheid trachtte zo letterlijk mogelijk de evangelische voorschriften op te volgen. Dit is bewijsbaar inzake zijn blootsvoets lopen⁹⁴) en ook de hier voorgeschreven vredewens schijnt hij letterlijk in praktijk te hebben gebracht, zelfs wanneer het huis dat hij binnentrad een kerk was⁹⁵). Het volstaat niet vast te stellen dat dit alles op hagiografische wijze werd beschreven; de uiteindelijke bedoeling van de geschiedschrijving moet zijn er achter te komen in hoeverre Norbert in feite naar evangelisch of zelfs hagiografisch model heeft geleefd.

Verwonderlijk is echter dat de hagiografen, die zelf ongetwijfeld een kloosterlijk leven leidden, zo trefzeker de spiritualiteit van de *Wanderpredigt* hebben kunnen weergeven. Enerzijds vormt elk van deze vier samengeplaatste vredestitelingen een zeer geschematiseerd hagiografisch verhaal, anderzijds bleven ze toch gedeeltelijk levensecht. Men kan dan ook vermoeden dat Hugo van Fosses, de enige getuige van de feiten, hier oorspronkelijk de zegsman is geweest, maar dat zijn relaas na een dertigtal jaren door de hagiografen in de toen gewenste vorm werd gegoten, gedeeltelijk aangevuld en gedeeltelijk geschematiseerd.

Een laatste levensecht detail biedt de hagiograaf ons waar hij verhaalt hoe Norbert na de toespraak in de kerk van Moustier de partijen elk langs één kant deed buitengaan op het voorplein, waar ze op de relieken, die in het midden waren geplaatst, hun vijandschap afzwoeren en de vrede sloten, die met een eed op de relieken werd bezegeld⁹⁶). Sedert de Karolingische tijd werd inderdaad in de *capitularia* voorgeschreven dat elke eed in de kerk of op de relieken diende te worden afgelegd⁹⁷). Dit gold in de tijd van de godsvredeweging speciaal voor

⁹³) Luk., 10,5-6.

⁹⁴) W.M. GRAUWEN, *De betekenis van het blootsvoets lopen in de middeleeuwen, voornamelijk in de 12de eeuw*, in *Archief-en Bibliotheekwezen in België*, 1971, XLII, blz.141-155.

⁹⁵) W.M. GRAUWEN, *Norbertus...*, Brussel, 1978, blz.513-514.

⁹⁶) *Vita A*, blz.676; *Vita B*, blz.818, nr.33.

⁹⁷) H. FICHTEAU, *Zum Reliquienwesen des früheren Mittelalters*, in IDEM, *Beiträge zur Mediävistik. Ausgewählte Aufsätze*, dl.I, Stuttgart, 1975, blz.119. Zie ook St. BEISSEL, *Die*

de plechtige verzoeningsceremonieën op concilies en synoden⁹⁸), maar ook, zoals hier, bij het bezegelen van de vrede in veten van kleinere omvang. Zulke ceremonie had uiteraard iets theatraals, maar maakte daardoor juist een diepe indruk op de aanwezigen die daaraan een onuitwisbare herinnering bewaarden, wat de bedoeling was. Een opnieuw opflakkeren van dezelfde vete was na zulke openbare bezegeling van de vrede, met de relieken als waarborg, vrijwel uitgesloten en zou als heiligschennis worden ervaren.

Deze verzoeningsceremonie speelde zich af te Moustier-sur-Sambre⁹⁹), een plaatsje dat in beide *Vitae* als dorp (*villa*) wordt aangeduid en ook nooit belangrijk is geworden. De kerk waarvan hier sprake is zal dan ook geen andere geweest zijn dan die van de Sint-Pietersabdij, een benedictinessenklooster¹⁰⁰) dat daar sedert de Merovingische tijd was gevestigd¹⁰¹). De relieken aldaar bewaard waren die van de heilige abt Fredegandus, die in 835-836 vanuit Deurne bij Antwerpen daarheen waren overgebracht uit vrees voor de Noormannen en nooit werden teruggegeven¹⁰²).

Vanuit Moustier-sur-Sambre vertrok Norbert naar Gembloers¹⁰³), dat in de *Vitae* eveneens als *villa* wordt aangeduid¹⁰⁴), doch reeds vóór

Verehrung der Heiligen und ihren Reliquien in Deutschland während der zweiten Hälfte des Mittelalters, Freiburg i.Br., 1892, blz.94.

⁹⁸) Voorbeelden in B. TÖPFNER, *Volk und Kirche zur Zeit der beginnenden Gottesfriedensbewegung in Frankreich*, Berlijn, 1957, blz.102-104, en H. FICHTEAU, o.c., blz.119. Zie over de eden op de relieken ook de *Vita Brunonis episcopi Osnabrugensis auctore Norberto abbate*, in H. KALLFELZ, *Vitae quorundam episcoporum...*, Darmstadt, 1973, blz.418 (hfst. 20); *Ex Eadmeri historia novorum in Anglia*, MGH.,SS.,13, blz.145; *Cronica Reinhardsbunnensis*, MGH.,SS.,30,1, blz.597.

⁹⁹) *Monasterium*, prov., arr. en kant. Namen, op 17 km van Namen.

¹⁰⁰) De gevolgde regel is evenwel niet met zekerheid gekend, zie U. BERLIÈRE, *Monastère de Moustier-sur-Sambre*, in *Monasticon belge*, dl.I, Maredsous, 1890-1897, blz.63-64. Zie de volgende voetnoot en J. TOUSSAINT, *Le bassin de l'Orneau*, Gembloers, 1975 (2de uitg.), blz.334.

¹⁰¹) Aldus G. DESPY, *Moustier-sur-Sambre, abbaye mérovingienne*, in *Annales de la Société archéologique de Namur*, 1949-1950, XLV, blz.147-161. De omvorming tot een kapittel van seculiere kanunnikessen zou aan het einde van de 12de eeuw hebben plaatsgevonden, zie G. DESPY, *La sécularisation de l'abbaye de Moustier-sur-Sambre en chapitre de chanoinesses séculières*, *ibidem*, 1950, XLV, blz.263-276.

¹⁰²) Aldus G. DESPY, *Moustier-sur-Sambre...*, blz.155-159.

¹⁰³) *Gemblacum*, prov. en arr. Namen, 19 km van Namen, 5 km van Corroy-le-Château.

¹⁰⁴) Deze uitdrukking in de *Vitae Norberti* omstreeks het midden van de 12de eeuw, trok nooit de aandacht van de specialisten in de stadsgeschiedenis. G. DESPY, *Les phénomènes urbains dans le Brabant wallon jusqu'aux environs de 1300*, in *Wavre, 1222-1972*, Waver, 1973, blz.35, zegt dat Gembloers in het midden van de 11de eeuw van *villa*

1116 stadsrechten bezat¹⁰⁵). Het stadje lag dicht bij de Romeinse heirbaan¹⁰⁶) en was een regionaal handelscentrum¹⁰⁷) met strategisch belang geworden en daarom belangrijker dan de twee vorige plaatsen die Norbert had aangedaan¹⁰⁸). Ook daar bevond zich een benedictijnen-abdij toegewijd aan Sint-Pieter en de H.Exuperius¹⁰⁹).

Wellicht had Norbert in zijn jeugd reeds over deze abdij horen spreken. Siegbert van Gembloers had zich immers fel ingespannen voor de heiligverklaring van de stichter, de h.Wicbert (†23 mei 962 te Gorze). Met de toelating van de aartsbisschop van Keulen, Frederik I, en de bisschop van Luik, werd de plechtige verheffing van zijn gebeente gevierd op 23 september 1110¹¹⁰). Het is dus mogelijk dat Norbert hiervan op de hoogte was en dat zijn bezoek aan Gembloers met de daar ontstane bedevaartplaats verband hield. Dit wordt echter in geen enkele bron uitdrukkelijk meegedeeld, zoniet zou men aan een verblijf van Norbert te Gembloers omstreeks 23 september 1119 kunnen denken. Norbert zou dan ook te Gembloers, zoals later voor Maastricht in de *Vitae* wordt vermeld, op de jaarmarkt van 22 september en de viering van Sint-Wicbert op 23 september aanwezig zijn geweest¹¹¹) en dus de

tot vicus overging. De terminologie is echter in die tijd niet zo vaststaand, aangezien ook de benaming *oppidum* in 1126 voorkomt, zie G. DESPY, *a.c.*, blz.39.

¹⁰⁵) Oorkonde van Godfried I, uitg. C.G. ROLAND, *Recueil des chartes de l'abbaye de Gembloux*, Gembloers, 1921, nr.43, blz.51-53; G. DESPY, *Les phénomènes urbains...*, blz.28 en 39.

¹⁰⁶) X. STAINER, *De l'infra-structure de la chaussée romaine de Tongres à Bavay dans la traversée de Gembloux*, in *Annales de la Société d'archéologie de Bruxelles*, 1908, XXII, blz.377-386, en P. BONENFANT, *L'origine des villes brabançonnnes et la «route» de Bruges à Cologne*, in *Belgisch tijdschrift voor filologie en geschiedenis*, 1953, XXXI, nr.2-3, blz.43. De heirbaan liep op 1,5 km ten noorden van de stad volgens G. BOUSSARD-COLLIN, *L'enceinte urbaine de Gembloux*, in *Gemeentekrediet van België. Driemaandelijks tijdschrift*, 1965, XIX, nr.73, blz.143.

¹⁰⁷) G. DESPY, *Les phénomènes urbains...*, blz.38.

¹⁰⁸) Zie M. DE WAHA, *Siebert de Gembloux faussaire? Le chroniqueur et les «sources anciennes» de son abbaye*, in *Belgisch tijdschrift voor filologie en geschiedenis*, 1977, LV, nr.4, blz.999, 1001, en 1034. In dit artikel vindt men ook de volledige bibliografie over de abdij van Gembloers van de 10de tot de 12de eeuw.

¹⁰⁹) U. BERLIÈRE, *Abbaye de Gembloux*, in *Monasticon belge*, dl.I, Maredsous, 1890-1897, blz.16. De stichtingsdatum ligt vóór 983 volgens M. DE WAHA, *Siebert de Gembloux faussaire? ...*, blz.1034.

¹¹⁰) J. TOUSSAINT, *Moines et moniales à Gembloux. Les bénédictins de Gembloux (940-1796)*, Gembloers, 1973, blz.22.

¹¹¹) Zie ook G. DESPY, *Les phénomènes urbains dans le Brabant wallon jusqu'aux environs de 1300*, in *Wavre, 1222-1972*, Waver, 1973, blz.38.

grote volkstoeeloop op die plaatsen hebben opgezocht. Dit alles moet echter hypothese blijven¹¹²).

In de abdij van Gembloers meende men relieken van de Thebaanse martelaren te bezitten, die aldaar met een grote volkstoeeloop werden vereerd op 22 september¹¹³). Was dit voor Norbert een bijkomende reden om deze stad te bezoeken of zocht hij enkel, zoals de *Vitae* het voorstellen, de bevolking toe te spreken¹¹⁴)?

Het verzoeningsverhaal dat te Gembloers wordt gesitueerd is veel meer stereotiep dan dat van Moustier. Weerom treden twee heren op die, in een vete gewikkeld, de hele streek plunderen, een gebeurtenis die in de middeleeuwen vrijwel dagelijks nieuws was, doch dat alles wordt hier verhaald zonder typische details over Norberts handelwijze. Ook hier wordt een kleine toespraak van Norbert ingelast die de eerste heer erop wijst dat zijn macht van God komt en dat hij vergiffenis moet schenken om zelf bij God vergeving te vinden. Het enige typische voor Norbert is dat hij zich weerom een arme pelgrim noemt¹¹⁵), zoniet kon het hele verhaal zonder meer uit een andere hagiografische bron zijn overgenomen.

De tweede heer is verstokt van hart. Zijn ondergang wordt hem door Norbert voorspeld en uiteraard gaat die voorspelling binnen de week in vervulling. Het hagiografisch schema wordt hier strikt gevolgd zonder de minste verwijzing naar concrete toestanden.

Het vierde en laatste verzoeningsverhaal speelt zich vijf km verder af, te Corroy-le-Château¹¹⁶), ten zuiden van Gembloers. Ook deze plaats wordt in de *Vitae* als een *villa* aangeduid, hoewel ze ongetwijfeld veel

¹¹²) Indien men aanneemt dat Norbert de grote heiligenfeesten op deze plaatsen heeft opgezocht, zou men kunnen denken aan een aanwezigheid te Fosses op 3 september 1119 en op 22/23 september te Gembloers. De vredespogingen van Norbert zouden dan volledig binnen de maand september 1119 vallen. Norbert zelf komt in de bronnen nergens naar voren als een groot heiligenvereerder. Hij zou dus, indien deze hypothese op enige waarschijnlijkheid aanspraak mag maken, uit praktische overwegingen hebben gehandeld, namelijk om daar op die tijdstippen een groot gehoor te vinden.

¹¹³) Zie F. ROUSSEAU, *La Meuse et le pays mosan en Belgique. Leur importance historique avant le XIIIe siècle*, in *Annales de la Société archéologique de Namur*, 1930, XXXIX, blz.123, met de daar aangehaalde tekst uit de *Historia elevationis S. Wicberti*, P.L., 160, kol.687-679.

¹¹⁴) *Vita A*, blz.676 (hfst. 8); *Vita B*, blz.818C, nr.34.

¹¹⁵) *Vita A*, blz.676, hfst. 8: «Audi ergo pauperem peregrinum...»; idem in *Vita B*, blz.818D.

¹¹⁶) *Koriletum (Vita A)*; *Colrois (Vita B)*, prov. en arr. Namen, op 20,5 km van Namen. In feite geven alle twaalfde-eeuwse hss. van de *Vita B* de schrijfwijze «Colroiz».

minder belangrijk was dan Gembloers. Het bekende kasteel van Corroy dateert immers pas uit de 13de eeuw¹¹⁷). De *Vitae Norberti* geven de oudste vermelding van deze plaats¹¹⁸), die heel juist vlakbij Gembloers wordt gesitueerd¹¹⁹). Dit detail kan enig vertrouwen wekken, doch de rest van het verhaal is van zuiver hagiografische aard.

Ook hier droeg Norbert eerst de H.Mis op, doch er is slechts sprake over één enkele H.Mis, en hield daarna een preek over vrede en eendracht. Volgens de hagiograaf zou hij daarbij de beide partijen rechtstreeks hebben aangesproken om hun vete bij te leggen. Evenals in het vorige verhaal wilde één van beiden van geen vrede horen. Hij liep buiten, sprong op zijn paard en wilde vluchten, doch zijn paard was niet in beweging te krijgen. Dit wonder bracht hem tot inkeer zodat hij zich spontaan verzoende en aan Norbert vergiffenis vroeg voor de belediging hem aangedaan.

Opnieuw krijgt men hier een typisch hagiografisch wonderverhaal voorgeschoteld, zonder de minste *Sitz im Leben*. Men denkt hierbij uiteraard onmiddellijk aan het bijbelverhaal van de ezelin van Balaam, die door een engel des Heren werd verhinderd verder te gaan¹²⁰), doch de gelijkenis tussen beide verhalen is miniem. Verder bestaan er in de westerse middeleeuwen heel wat wonderverhalen van relieken die onmogelijk konden worden verplaatst¹²¹), doch de paarden blijven meestal mobiel. In de *Vita Dagoberti regis* (7de eeuw) vindt men verhaald hoe Clotarius zijn zoon van de *memoria sanctorum* wil wegtrekken, doch zelf onbeweeglijk (*iners*) wordt¹²²). Bij Guibert van

¹¹⁷) Zie W. UBREGTS, *Textes et pierres: Le château de Corroy au Moyen Age et au début des Temps Modernes*, Gembloers, 1978, in-4°, 177 blz. De oudste vermelding van het kasteel (*castrum*) is uit 1312 (blz.29 en 146). Evenzo Th. CORTEMBOS, *Corroy-le-Château. Organisation d'une forteresse du XIIIe siècle*, in *Bulletin de la Commission royale des monuments et sites*, 1972, II, blz.60. J. TOUSSAINT, *Le bassin de l'Orneau*, Gembloers, 1975, blz.124, meent dat er vóór 1100 reeds een toren gebouwd was door de familie Orbais.

¹¹⁸) Th. CORTEMBOS, a.c., blz.60, die alleen de *Vita A* aanhaalt, deze tekst omstreeks 1160 dateert en hem aan een ooggetuige toeschrijft. Zie ook M. GYSSELING, *Toponymisch woordenboek van België, Nederland, Luxemburg, Noord-Frankrijk en West-Duitsland (vóór 1226)*, dl.I, Tongeren, 1960, blz.244 (1127).

¹¹⁹) *Vita A*, blz.676: «...pervenit ad proximam villam quae vocatur Koriletum...»; *Vita B*, blz.818F, nr. 36: «...quae vocatur Colrois...».

¹²⁰) *Numeri*, 22, 22-35.

¹²¹) Zie b.v. in de *Guide du pèlerin de Saint-Jacques de Compostelle*, uitg. J. VIELLIARD, Mâcon, 1950 (2de uitg.), blz.46, over de relieken van de H.Egidius, Sint-Maarten van Tours en de H.Leonard.

¹²²) *P.L.*, 96, kol.1398D, cap.X.

Nogent komt een verhaal voor van een knecht die met paard en wagen voorbij wil wanneer een geestelijke daar juist relieken droeg. Het paard moest op bevel van de geestelijke blijven staan en kon pas opnieuw vertrekken nadat deze het bevel daartoe had gegeven¹²³). Ook buiten West-Europa zijn gelijkaardige verhalen gekend. In Korea kent men verhalen van lama's, die na een diefstal, door hun geestelijke kracht, het paard van de dief konden onbeweeglijk maken¹²⁴), doch een invloed daarvan op de westerse middeleeuwen zal moeilijk aan te tonen zijn.

De rechtstreekse afhankelijkheid van dit verhaal zal eerder te zoeken zijn in de middeleeuwse verzoeningsverhalen. Tot het normale schema van zulk verhaal behoort dat één van de partijen niet tot verzoening bereid is, maar door een wonder daartoe wordt gedwongen¹²⁵). Eén van de mogelijke wonderen is het onbeweeglijk paard. Een ander sterk gelijkend verhaal vindt men in de *Vita Arnulfi*. Daar leest men hoe de oudste van twee broers de monniken met de relieken van de H.Arnulf ziet naderen. Hij begrijpt dat men hem op die manier tot toegeven wil dwingen. Hij laat zijn maaltijd in de steek en wil vluchten, maar door de kracht Gods en de verdiensten van de H.Arnulf plakt zijn zitvlak aan de bank en zijn voeten aan de voetbank, zodat hij wel moet blijven zitten. Zijn jongere broer bidt dan tot de H.Arnulf die hem uiteindelijk uit zijn benarde situatie verlost en het «happy end» is, zoals steeds, dat de vrede gesloten wordt¹²⁶).

Besluit:

In de zomermaanden van 1119, tussen mei en oktober, hebben Norbert en Hugo een prediktocht gehouden in de omgeving van Fosses, Moustier-sur-Sambre, Gembloers en Corroy-le-Château. Vooraf bieden de hagiografen een interessante beschrijving van Norberts levenswijze op die tocht, zijn armoedebeloving en zijn verhouding tot de plaatselijke geestelijkheid en het volk. Alleen op deze tocht vermelden de *Vitae* uitdrukkelijk een prediking van vrede en verzoening. Dit gebeurt op

¹²³) Zie G. BOURGIN, *Guibert de Nogent. Histoire de sa vie (1053-1124)*, Parijs, 1907, blz.189; uitg. E.-R. LABANDE, *Guibert de Nogent. Autobiographie*, Parijs, 1981, blz.384.

¹²⁴) Daarover werd gehandeld in een televisieprogramma van de reeks: «Ontdek de wereld».

¹²⁵) Zie daarover H. PLATELLE, *La violence et ses remèdes en Flandre au XIe siècle*, in *Sacris Erudiri*, 1971, XX, blz.101-173, zie blz.131, noot 73.

¹²⁶) *Vita Arnulfi episcopi Suessionensis (†1087) auctore Hariulfo abbate Aldenburgensi*, MGH.,SS.,15bis, blz.904, regel 20vv. Dit verhaal wordt gesitueerd te Oudenburg in 1121 en aangehaald in H. PLATELLE, *La violence...*, blz.131, noot 73.

een hagiografische, schematische wijze. De aard van de betwistingen bijvoorbeeld wordt nergens aangeduid en was voor de hagiografen ook van geen belang. Daarnaast bieden deze verhalen een aantal levensechte details omtrent Norberts devotie, het feit dat hij ten minste eenmaal twee missen per dag las en zijn omgang met Hugo. Waarschijnlijk mag men uit deze verhalen besluiten dat hij de relatief belangrijke woonkernen opzocht, vooral op tijdstippen van een grote volkstoeloop.

Mankevosstraat 71
B-1860 Meise

W.M. GRAUWEN, O.Praem.